

Svinø

Som navnet siger, har Svinø oprindeligt været en ø. Den nævnes i kong Valdemar Sejrs jordebog 1231 som Svinø med hus og hjort (bebyggelse og jagt). På Videnskabernes Selskabs kort 1770, som er det første kort tegnet efter præcis landmåling, er der landforbindelse mellem Svinø og Kostræde, men bestående af de lave enge.

Navnet Svinø kommer sikkert af, at man her fra gammel tid har fanget marsvin.

Af spækket s m e l t e d e man tran, der blev brugt til smøring af maskiner, læderstøveler og seletojer samt til belysning. Svinøs gårde lå oprindeligt langs bygdaen. Nu er der huller i rækken, for på grund af den lange udstrækning af byens jorder, måtte en del af gårdene flyttes ud i nordvest og i sydøst. Ved stranden ud for Sandviggård er der gode badeforhold, og her er der nu udstykket mange grunde til sommerhuse.



14. Dybsø Havn og Dybsø

Mellem Svinø og Dybsø ligger Dybsø Strømmen med rivende strøm, når tidevandet passerer til eller fra Dybsø Fjord. Strømmen er på det smalleste sted kun godt 50 m bred, men ca. 7 m dyb. Farvandet kaldes også Dybsø Havn. Den fungerede tidligere som naturhavn, hvor mindre skibe kunne sejle tæt på land ved bådebroerne for at losse og laste varer. Murstenene til bygningen af Svinø kirke blev f. eks. landet her. Indtil for få år siden var her også et fiskerleje, men nu fungerer stedet som havn for joller, der ligger fortøjet ved havn ud i Strømmen. Her kan man også se den flåde, som opsynsmanden på Dybsø bruger til transport af dyr og maskiner. Øvre på Dybsø kan man se øens eneste hus, bygget i 1880-erne af øens første opsynsmand, Peter Christensen, aldrig kaldet andet end Dybsømanden. Han blev i løbet af sit liv en legende.

Køng sogns historie

Der er spor af beboelse i Køng Sogn helt tilbage til stenalderen, idet der er adskillige bopladser fra Maglemosekulturen i Køng Mose og bopladser fra Ertebøllekulturen ved Dybsø Fjord. På Svinø er der jættestuer fra yngre stenalder. Også vikingerne har besejlet Dybsø Fjord og haft handelspladser her.

Sognets nyere historie er knyttet til Niels Rybergs fabriksanlæg i Køng og til Mindelunden ved Svinø Kirke.

7. Køng

Køng hørte oprindeligt til det kongelige gods, der blev udlagt som Ryttergodset Vordingborg. Da rytteriet fik mindre betydning, besluttede man i løbet af 1760- og 70-erne at sælge ryttergodserne ved auktion. Vordingborg ryttergodset blev inddelt i 12 hovedgårde, som blev solgt i 1774. Fjerde hovedgård var Øbjerggård, som omfattede Køng med kirken, Ring, Lundby Torp og Vintersbølle. Øbjerggård blev købt af storkøbmanden etatsråd Niels Ryberg for 30.050 rigsdaler. Rybergs hensigt med at erhverve Øbjerggård var at udvikle den indenlandske høravls og linnedindustri, men han havde også et socialt sigte. I Køng og Ring blev der oprettet spindeskoler, hvor småpiger kunne lære at spinde og dermed få mulighed for senere at forsørge sig.



Køng Fabrikby 1806. Bevaret er nu kun 1. Gammel Øbjerggård, 5. Spindeskolen og 18. Hospitalet (Efter Charlotte Paludan 2004).

Disse intentioner blev virkeliggjort af Rybergs fabriks- og godsinspektør Christian Gottfried Voelker. Han var født 1746 i Thüringen og havde lært vævning i Husum i Slesvig. I 1778 blev han ansat på Øbjerggård. Der blev indført høravls på godset, og man

Øen ligger i Vejlø sogn og tilhørte dengang godset Gavnø. I 1976 erhvervede staten øen, og 1978 blev den fredet.



I middelalderen og til slutningen af 1600-tallet lå der to gårde på den nordlige del af Dybsø, og store dele af øen var dengang opdyrkede. På den sydøstlige del af øen kan man endnu se højryggede agre fra denne tid. Efter nedlæggelsen af gårdene lå Dybsø hen som overdrev, afgræsset af kvæg, får og heste, og det er denne pleje, som staten nu har genoptaget ved opsynsmandens kødkvæg.

15. Avnø

I 1936 blev Avnø solgt til Marineministeriet, der ønskede at anvende dens flade arealer til en luftmarination, hvor man uddannede flyveelever. Efter besættelsen af Danmark overtog tyskerne i august 1940 flyvestationen, som også de benyttede til pilotuddannelse. Når man i dag går ad vejen fra Avnø Naturcenter til sydkysten og fortsætter mod vest, passerer man syv mere eller mindre tilgroede flyskjul fra tyskernes brug af øen. Derefter kommer et større nedgravet anlæg omgivet af jordvold. En trappe af betontrin fører ned til den flade bund. Her har måske været en overdækket kanonstilling med opholdssted for soldater på vagt. Længere ude kommer man til en skydevold, som også er anlagt af tyskerne.

Efter den tyske besættelse blev Flyvestation Avnø igen benyttet til uddannelse af piloter til det danske luftvåben, men i 2001 overtog Miljøministeriet arealet med bygninger, og året efter blev Avnø fredet. Rigspolitiet overtog den tidligere kaserne, som blev indrettet til kursuscenter. På selve flyvestationen blev ældre bygninger fjernet. I bygningen med det tidligere flyveledertårn er nu indrettet Avnø Naturcenter og Avnø Naturskole.

16. Dobbeltjættestuen Måneshøj

Tæt ved Svinøvestervej, som fra Dybsøvejen fører ud til et lille bådeleje ved Dybsø Fjord, ligger en frilagte dobbeltjættestue, der kaldes Måneshøj. Rundt om på markerne på Svinø er der talrige fund af oldsager fra yngre stenalder for 6.000 til 4.000 år siden.



I 1908 var ejeren af Måneshøjgård begyndt at grave i Måneshøj, der dengang ikke var beskyttet af fredning. Heldigvis blev undersøgelsen samme år overtaget af Nationalmuseet. Det viste sig, at Måneshøj var en dobbeltjættestue. De to kamre, henholdsvis 5,5m og 5,75m lange, var adskilt af en skillevæg og havde hver sin indgang. Der blev fundet et betydeligt antal oldsager, deriblandt et lerkar, som på den ene side er dekoreret med et ansigt med indridset mund og runde øjne samt plastisk udformede øjenbrynsbuer og næse.



Jættestuen blev fredet, men groede siden til i krat. I 2004 blev den frilagt og nænsomt restaureret af Kulturarvstyrelsen.

17. Restaureret jættestue ved Østergård



I 2005 restaurerede Kulturarvstyrelsen en temmelig medtaget jættestue sydost for Østergård på Svinøøster. Også i dette område har der været flere, men nu forsvundne stengrave. Kammeret og den dækkende høj blev rekonstrueret, så man kan få et indtryk af det oprindelige anlæg.

Der er adgang til jættestuen fra det stisystem, der udgår fra Naturcentret på Avnø.

9. Spindeskolen

Spindeskolen begyndte i 1778, men først to år senere blev den lille bygning opført på hjørnet mellem Bygaden og Øbjerggårds Allé. Den er bygget som en kopi af rytterskolen fra 1722, der lå på det modsatte hjørne, så begge bygninger kunne indgå i det symmetriske anlæg Gammel Øbjerggård – Øbjerggård. Endog den indmurede tavle i facaden er af samme udseende som en tilsvarende på rytterskolen, men med egen tekst, der lyder:

Lad denne Skole og af dig velsignet være Til Fædrelænds Vel, at Bondens Datter Lære Her dueligt Spinderi og det fortsatte maae, Naar de som Møddre selv et Huus skal forestaae. Foreldre, stræbsom Sind og Gudsfrøgt ene leder Til sand Lyksalighed, til Velstand, Agt og Hæder. Lad Eders Børn ey forsømme Skolerne. Til Ansvar staaer de Gud for slig Forsømmelse. Ao 1780 N. Ryberg

I denne tekst udtrykker Ryberg hensigten med hele sit projekt: Opdragelse af ungdommen til flid og gudsfrøgt, til egen gavn og fædrelænds vel.



Spindeskolen i Køng

I spindeskolen var der skolestue med plads til ca. 40 piger i alderen 4 – 10 år, der lærte at spinde fine hørtråde til fabrikkens væve. Læreren, som blev kaldt "spindemoder", havde lejlighed i samme bygning. Senere oprettede Voelker endnu en spindeskole i Ring, som hørte under Øbjerggårds gods. Spindeskolens Have er indrettet som tingsted og folkehøve med pilehytter, borde og bænke samt griller og bålpladser. Haven er åben for alle.

10. Køng Hospital

I 1793 oprettede Niels Ryberg Køng Hospital som en stiftelse for 10 fattige på Øbjerggårds gods. Den enkle,



18. Svinø kirke og Mindelunden for allierede flyvere

Oprindeligt måtte beboerne på Svinø søge kirken i Køng, men på initiativ af sognepræsten Jacob Holdt fik Svinø år 1900 sin egen kirke, bekestet dels af staten dels ved indsamling blandt beboerne på Svinø.

I forbindelse med et bombetogt til Warnemünde den 9. maj 1942 styrtede et britisk Manchester fly ned ved Marienborg gods på Møn. Flyets pilot sgt. Maurice Gruber blev dræbt, mens de resterende seks besætningsmedlemmer blev taget til fange. Det tyske luftvåben havde på dette tidspunkt overtaget Flyvestation Avnø, og den tyske kommandant her besluttede, at Gruber skulle begraves på den nærliggende kirkegård i Svinø. Begravelsen foregik under medvirken af en tysk feltpræst, og højtideligheden sluttede med, at en tysk deling skød æressalut over den faldne modstanders grav. Tyskerne har næppe anet, at den døde var jøde, men det er nu markeret med en jødestjerne på hans gravsten.

Svinø kirkegård blev herefter gravplads for en stor del af de allierede flyvere, der faldt ned på Sjælland syd for en linje København-Korsør, samt Møn, Lolland-Falster og omgivende farvande.

De amerikanske flyvere på Svinø kirkegård blev i 1948 gravet op og ført til forskellige militære kirkegårde i Europa. En del er endog hjemført til USA.

I 1947 fremkom Commonwealth War Graves Commission med en plan om, hvordan man fra britisk side kunne indrette en mindelund. Den blev indrettet med headstones (gravsten) på de enkelte grave og et anlæg med Cross of Sacrifice for enden af rækkerne af grave.

Denne mindelund blev indviet d. 5. maj 1950, og hvert år d. 4. maj afholdes der her en mindehøjtidelighed.

symmetriske bygning blev indrettet med fem etværelses lejligheder samt sygestue og samlingsstue. Hver person boede gratis og fik årlig 10 rigsdaler, brænde og tørv samt lægehjælp og medicin.



Køng Hospital

Midt på bygningens hovedfacade er indsat en lille mindeplade med teksten: Øbjerggaards Hospital, oprettet 1793 af Niels Ryberg.

11. Øbjerggård



Øbjerggårds hovedbygning

På den nye hovedgård, Øbjerggård, opførte Ryberg fra 1778 et symmetrisk anlæg med hovedbygning i én etage flankeret af to skråstillede sidefløje. Ud fra dette anlæg ligger to avlsbygninger på hver sin side af gårdspladsen. Efter en brand i 1846 blev den nuværende hovedbygning i to etager opført. I 1933 blev der på facaden mod gården tilføjet et trappetårn.

12. Køng Kirke og kirkegård



Køng kirke fra sydvest

Køng Kirke ligger på den 8 m høje Kirkebakke sydost for byen. Bygningens ældste dele er koret og skibet fra omkr. 1250 – 1300 i overgangen mellem romansk og gotisk stil. Den ret store landsby må have haft kirke

KØNG SOGN
KULTUR • NATUR • OPLEVELSER

Denne folder er udgivet med støtte fra Friluftsrådet, EU og Fødevarerministeriet. Foto: Udsigt over Dybsø Fjord fra Kostræde Banker

for den tid, og måske har denne ligget inde i byen, hvor man ved pløjning i 1913 stødte på en ringmur med en omkreds på ca. 75 m. Man mente, at det kunne være muren om Køngs gamle kirke. I sengotisk tid omkring 1450 – 1500 fik skibet en ny vestgavl med blændinger og kamtakter, og over denne rejstes senere det høje tårn.

Da Niels Ryberg i 1774 købte Øbjerggård, fulgte kirken med. 1792 påbegyndte han en omfattende ombygning af denne. Et våbenhus og sakristiet blev nedrevet, til skibet blev der føjet to korsfløje med afvalmet tag, og tårnrummet blev omdannet til våbenhus. Tårnets to gavle og sadeldeltag blev fjernet til fordel for en udsigtsplatform omgivet af et jernrækværk. Midt på denne platform er der en firkantet opbygning med kuppeltag. Tårnet kan således minde om et fyrtårn, eller opbygningen kan opfattes som et observatorium. Kun én kirke i Danmark har et tilsvarende tårn, nemlig Dreslette kirke på Fyn, og det er ikke tilfældigt, idet Niels Ryberg også ejede denne kirke.

Kirkens indre blev fuldstændig ændret og forsynet med inventar i klassicistisk stil. Det gælder altertavle, prædikestol, orgelpulpitur og stolestaderne med opstykker formet som muslingeskaller. Af det middelalderlige inventar er bevaret den senromanske døbefont af granit og korbuekrucefikset fra omkring 1450. Det sidste blev anbragt på modsatte side af korbuens som prædikestolen og under en tilsvarende baldakin. Korset fik de vandrette arme beskåret og topstykket fjernet.

Kirkegården har sengotisk mur i syd og vest. I østmuren er i en niche indsat en nyklassisk marmorvase med indskriften Hisset og to ovale tavler med indskrifter. Den ene over inspektør Christian Gottfried Voelker med ordene: Vandrede med usminket Ret-sind og utrættet Virksomhed paa den Jord, hvor hans Minde fortæner at mindes hos mange, efter at han selv bortkaldtes til Løn og en højere Virkekreds, den 20. Oktober 1819, Galater 6, 9. Den anden over datteren Ernestine Frederikke Voelker, født 25. august 1788, med ordene: Bar taal-

modig det fra Livets Morgen paalagte Kors, under hvilket Aanden opdroges for sit rette Hjem, hvortil den indgik, da Støvbeholdningen nedlagdes den 18. April 1818, Rom. 8, 18.



Mindetavler for inspektør Voelker og datter i kirkegårdens østmur

Det har undret mange, at gravminde har anbragt i en niche i kirkegårdsmuren. Man har formodet, at Voelker var jøde og ikke kunne begraves på en kristen kirkegård. Men forklaringen er, at muren i nyere tid er flyttet et stykke mod øst, så gravene ligger inde på kirkegården, men man har flyttet gravmindet med muren og indmuret tavlerne i denne.

13. Mindestøtte for C. G. Voelker



Mindestøtte for C. G. Voelker

I Lunden nord for Øbjerggård er rejst en mindestøtte for inspektør Voelker. Den er formet som en brudt granit-søjle og har indskriften: Til skønsomt Minde om Christian Gottfried Voelkers utrættelige Virksomhed i 41 Aar for Omegnens Gavn.



Velkommen i Spindeskolens Have
www.koengweb.dk

Køng sogns natur

Køng sogns natur og kulturlandskab er præget af vand. Det blev formet af et isfremstød i istidens slutning for mellem 17.000 og 18.000 år siden, som satte sine spor i form af den store Køng Mose samt Svinø Nor. På disse områder dyrkes der i dag intensivt landbrug. Med sin kyststrækning på ca. 22 kilometer langs henholdsvis Dybsø og Avnø Fjord er en stor del af sognets natur kystlandskabet langs disse to fjorde.



Kystlandskabet ved Dybsø Fjord

I 1988 blev randzonen omkring Dybsø Fjord fredet. Det betyder, at store dele af områderne langs med fjorden henligger som egentlig natur og tillige er et EF fuglebeskyttelsesområde. Fjorden har et rigt fugleliv med store forekomster af vandfugle som ænder, gæs, vadefugle, svaner og blishøns, hvoraf blishønsene udgør en vigtig føde for rovfulde som havørn og vandrefalk, der besøger området.

1. Kostræde Banker

Kostræde Banker er en langstrakt bank skabt i istiden. Ved bankens nordlige ende ligger et privatfredet område, som er den sidste rest af det overdrevslandskab, der oprindeligt dækkede hele banken. Yderst på den 8 meter høje klint er der en rasteplads med borde og bænke. Man kommer hertil ad en sti fra bådelejet. Stien er en del af Sjællandsleden. Herfra har man en flot udsigt ud over Dybsø Fjord og engene lige vest for Bankerne. I april og maj blander mange rasten-

de svømmænder og vadefugle sig med de lokale ynglefugle, og igen i august er der mange fugle. Om vinteren ligger der mange svaner, ænder og blishøns i fjorden. Her kan man være heldig at se havørnen jage over fjorden.

2. Bønneshoved og Svinølandet

Bønneshoved er mod vest afgrænset af Dybsø Strømmen og mod øst af det lave vand langs kysten. Området er den nordlige del af det, der engang var øen Svinø. På de afgrænsede engarealerne mod nord og øst er der et rigt fugleliv, og mange vadefugle fouragerer på sandbanken i det lave vand. Her ses bl.a. ryler, strandskader, rødben og stor regnspeve.



I området er der gravet flere vandhuller i samarbejde med Kaare Fog, som er Danmarks fremmeste paddeekspert. I disse vandhuller har man blandt andet udsat klokkefrøer, som kun lever få steder i landet. Også stor og lille vandsalamander yngler her, ligesom grønbroget tudse og spidssnudet frø lægger deres æg her. I Dybsø Strømmen er der et bådeleje med adskillige bådebroer. Fra bådelejet er der en god udsigt over til den fredede Dybsø. I Strømmen kan der fanges havørreder, fladfisk og horn-



fisk i sæsonen, ligesom store flokke af unge tobiser holder til der om sommeren.

Kystlandskabet ved Avnø Fjord

Landskabet består af tre hovedområder, nemlig den høje klintekyst, afbrudt af Svinø Badestrand, engene vest for Svinø By med Hylteholmene og Avnø med Mulvigen og tilstødende kyst.

3. Klintekysten og Svinø Strand

Den nordlige del af kysten er en klintekyst kun afbrudt af Svinø Strand, som er en klitkyst med sandklitter, hvor der vokser marehalm og rynket rose. Her findes også markfirben og strandtudser samt grønbroget tudse.



Hvert år æder havet sig ind på kysten og efterlader store sten i vandkanten. Disse sten giver ly for tangplanter, fisk og krebsdyr. I havet træffes ørreder, rødspætter, skrubber, kutlinger, hundestejler, tangnål og tangsnarer, krebsdyr og krabber.



4. Svinø Vig og Hylteholmene

Ved kysten i Svinø Vig ligger først en lille fyrreskov. Derefter følger et

skovområde med våde strandenge og strandsumpe, mange loer og en stor lagune, som er den oprindelige forbindelse mellem Svinø Nor og havet. Lagunen er i dag afsluttet af en dæmning. På området er der marehalm, og om foråret lyser engelsgræsset op på engene. Området har et rigt dyre- og fugleliv. Her og på Avnø yngler en lang række ænder såsom gråand, knarand, pi-beand, krikand, atlingand, spidsand, skeand og taffeland. Derudover edderflugt, grågås og knopsvane. Af vadefugle yngler vibe, præstekrave og rødben. Her yngler desuden havterne og blishøne. Der er tillige en god bestand af rådyr og om vinteren raster store gæseflokke i området.

Ude i fjorden er Svinø Vig meget lavvandet, og flere sandbanker træder frem ved lavvande. Længere ude i fjorden ligger Avnø Røn, som er en lille sandø. Sydøst for denne ligger der et stenrev ned gennem fjorden. På stenrevet kan man se de spættede sæler ligge og raste i stort tal. På gode dage, kan man tælle helt op til 150 sæler. Sælerne fælder her i august måned, ligesom de føder deres unger på rønnen og på kysten.

Om vinteren ses havørnen ofte sidde på stenene eller jage ned gennem fjorden.

5. Avnø

Avnø var oprindelig en ø. På et kort fra 1833 ses den forbundet med fastlandet ved en dæmning og en bro. I dag er Avnø udlagt som eng med græsning, og der er etableret adskillige vandhuller. Med tiden vil området udvikle sig til dets oprindelige natur, nemlig strandeng og overdrev. I den sydøstlige ende af Avnø ligger Nokkeskoven. På den yderste spids er der etableret 2 shelters, hvor man kan overnatte. Kommer man til hest, kan man sætte hesten i den tilstødende fold.

I vandhullerne ses ænder, blishøns og gæs. Ligesom frøer og strandtudser og den grønbrogede tudse også kaldet fløjtetudsen samt salamanderne lægger deres æg i vandhullerne. Ud over de ynglefugle, som er nævnt i forbindelse med Hylteholmene yngler her tårnfalk, agerhøne, svaler, lærker, engpiber, hvid vipstjert, gærdesmutte, jernspurv, solsort, tornsanger, rød tornskade og råge.



6. Avnø Naturcenter

Fredningen af Avnø gav mulighed for at udnytte de eksisterende bygninger som naturcenter. Centeret blev oprettet i 2004 og indeholder en udstilling om Avnøs fortid og fremtid, natur og kultur. Oppe i det tidligere flyveledertårn, er der en stor og stærk kikkert, med hvilken man kan se sælerne og havørnene på fjorden og det rige fugleliv i Hylteholmene. Inde i tårnet er der en tavle, der viser de fugle, man kan se på Avnø året igennem. Naturskolen tilbyder en lang række aktiviteter såsom ture i området, vadeviser fra stranden og orienteringsture ved hjælp af GPS. Der er tillige indrettet soverum til skoleklasser på besøg.

